

Latin-Amerika

Roy Krøvel
Førsteamanuensis, Høgskolen i Oslo

Mangfold av mulige historiefortellinger

- Tid: Første mennesker for 30 – 40 000 år siden (Fuglestad)?
- Geografi: Høgfjell til jungel
 - Maya: lavland, jungel
 - Inka: opp til 4000 meter over havet
 - Aymara, for eksempel, Bolivia, ayllu, Altiplano, men også jordbruk i lavere strøk. Samspill.
 - Jegere og samlere i regnskogen, lavlandet, for eksempel Miskito, Sumu/mayangna (Nicaragua)

Kildeproblem

- Skriftspråk. Vår forståelse av mayaspråk i rask utvikling.
- Oral tradisjon. Myter. Fortellinger.
- Vi må ofte stole på kolonistenes versjoner.
 - Manglende nærhet til det vi trenger å forstå
 - Både i tid og rom
 - Interesser
 - Evne til å forstå og fortolke: Språk, kultur etc.
 - Kildeutvalg: Bare noen få utvalgte etterlot seg skriftlige kilder
 - Arkeologi. Levninger.

Noen eksempler på utfordringer

- *Zinacantan: A Maya Community in the Highlands of Chiapas*. Cambridge: Harvard University Press, Belknap Press. Vogt, Evon Z. (1978)
- Betydningen av korset: Symbol på kristendom? Eller noe annet? Tok 50 år å forstå.

Noen eksempler på utfordringer

- De første antropologene hos aymaraene i Bolivia: Kun menn møtte på allmøter. Fortolket i vestlig fortolkningsramme: Kvinner undertrykket.
- Men hvorfor kunne ikke allmøtet fatte vedtak før neste dag? Mennene representerte ikke bare seg sjøl, men også familiene. Måtte diskutere med kvinnene.
- Ikke likestilling i vår forstand, kanskje. Men heller ikke så enkelt som det virket ved første øyekast.

Noen eksempler på utfordringer

- Kilder om miskito og sumu/ mayangna (Nicaragua): "Grisi sikniss" og "el somting".
- Bakom skjuler det seg et komplekst verdensbilde: Sukias, curanderos, sjamaner.
- De eldste kildene veldig forenklede fortellinger og forklaringer, ofte nedskrevet av pirater og reisende.
- Muntlig tradisjon, myter og fortellinger endrer seg over tid. Tilpasses nye forhold, slik vi blant annet ser hos i studier nasa-folket av Colombia

(for eksempel Rappaport, Joanne: The politics of memory: native historical interpretation in the Colombian Andes, Cambridge: Cambridge University Press 1990).

**Hva skjedde med
mayastatene?
Nedgang fra ca 700 –
800 og utover.
Bystatene forsvant
helt.**

Klimaendring?

Lang tørkeperiode?

Kriger?

Økologisk sammenbrudd?

Tzotzil, tzeltal, tojolobal, chol, Achi, Akatek, Chuj,
Ixil, Jakaltek, Kaqchikel, K'iche', Mam

San Andres, Mexico

Totonicapan, Guatemala

Noen eksempler på utfordringer

- Kannibaler?
- Kolonistenes interesser
- Trengte slaver
- Fikk bruke indianere som slaver dersom de var kannibaler
- Kan vi stole på det?

Noen eksempler på problemet

- Fruktdyrking
- Guatemala: Bidratt til økonomisk og politisk polarisering. Store gods. Forbindelse til autoritære regimer. United Fruit og framvekst av "bananrepublikker". CIA og kuppet mot Jacobo Arbenz
- Vs.
- Fruktdyrking i Karibien: Småbruk. Fjell og trangere daler.

Hva er Latin-Amerikas historie?

- "Latin American history began in 1492" (Ward, s. 1).
- Fuglestad definerer Latin-Amerika som et "geografisk område" med store kontraster.
- "Historie er læren om samfunnsmessige forandringer over tid (...) (Fuglestad, s. 32). Starter først med jordbruksrevolusjonen.
- Har folk som lever som jegere og samlere en "historie"?

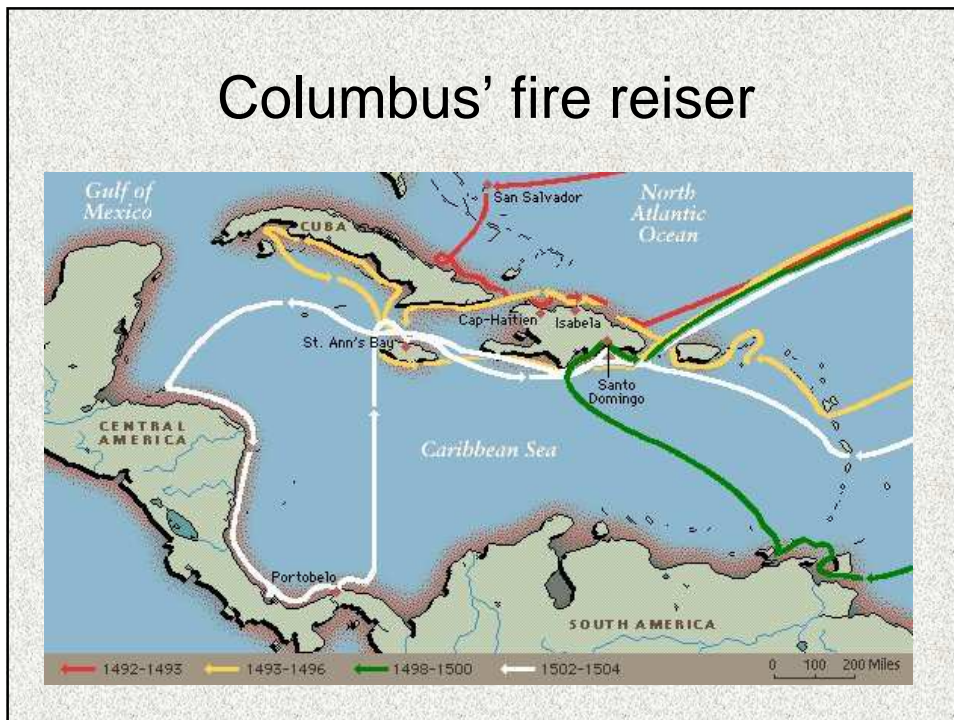
Prioriteringer for forelesningene

- Tematisk
 - Urfolk.
 - Kolonisering.
 - Modernisering, økonomi og politikk på 1900-tallet.
 - Konflikt og krig de siste 50 år.
- Geografisk
 - Mexico
 - Mellom-Amerika
 - Colombia
 - Bolivia

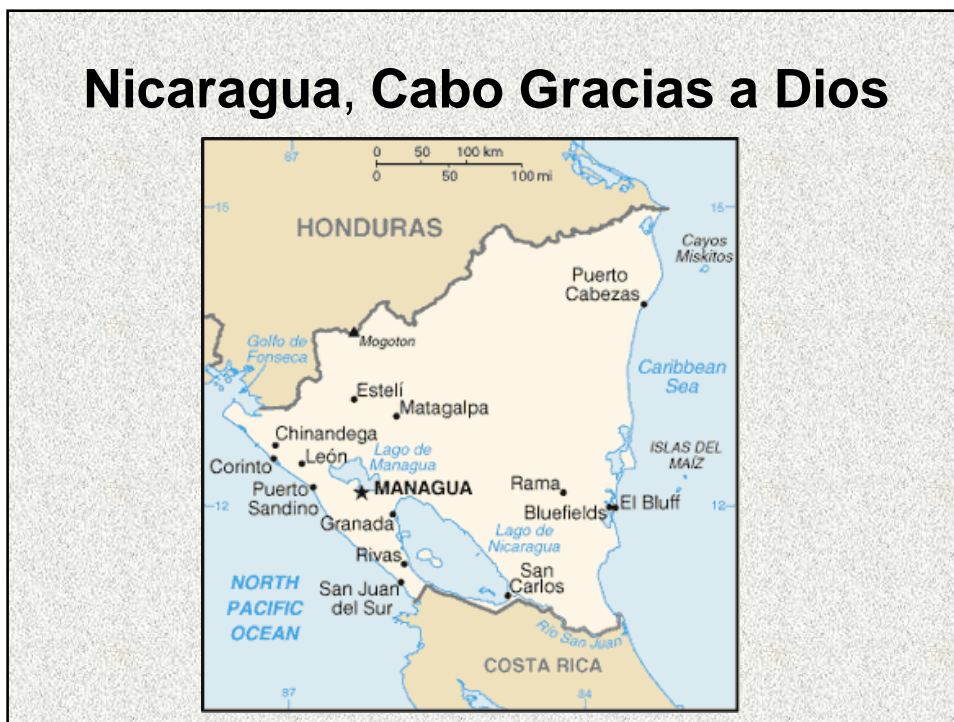
Urfolk i Latin-Amerika

Columbus' fire reiser

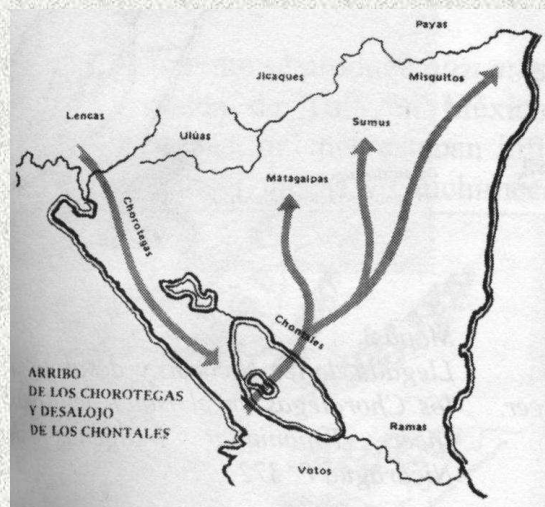

Nicaragua, Cabo Gracias a Dios

- Columbus kom ut for uvær på sin tredje reise (1502 – 1504). Han søkte havn i nærheten av elven som på miskito heter Wangki (Río Coco)
- Møtte miskito og sumu/mayangna
- Området dominert av regnskog. Fuktig og varmt. Ikke av stor interesse for conquistadorene.
- Miskitoene og sumu/mayangnaene var nomader som levde av jakt, fiske og sanking.
- Mulig at de var fortrent av andre grupper som hadde kommet til de rike jordområdene i Vest-Nicaragua.
- Nicarao hadde kommet fra nord. Mayaområdet.

Hvor kom de fra, de folkene som holdt til der Wangki renner ut?
Chorotegas kom til Nicaragua ca år 800, og fortrent andre grupper, som chontales.

Den siste av de store folkevandringene til Mellom-Amerika før Columbus: Nicaraos (Náhuas) fra ca. 1250

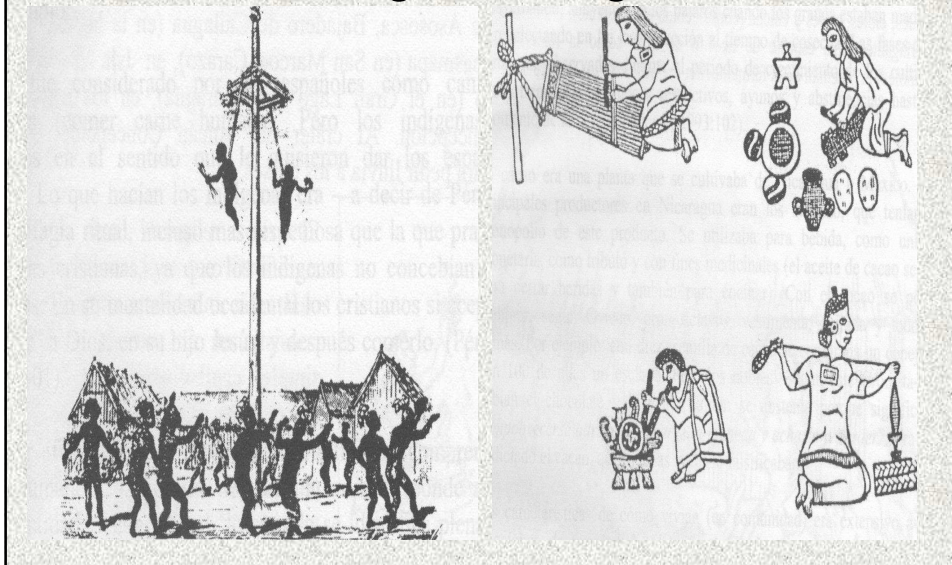

Befolkning i Nicaragua før erobringen

Cuadro No. 3: La población aborigen de Nicaragua (*)

Área Geográfica	Superficie en Km ²	Habitantes/Km ²	Población según área	
			Total	Explotada
Llanura del Pacífico ⁽¹⁾	18,219	60	1,093,140	546,570
Tierras altas centrales ⁽²⁾	23,845	15	357,675	178,838
Llanura del Caribe ⁽³⁾	76,295	1	76,295	38,148
Nicoya ⁽⁴⁾	8,359	15	125,385	62,692
TOTAL	126,720	...	1,652,495	826,248

Sosial, økonomisk og politisk organisering

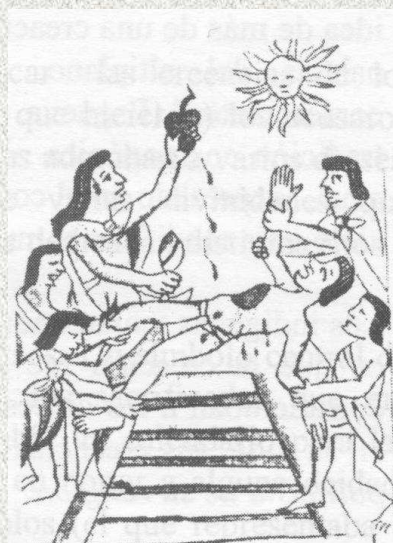
Sosial, økonomisk og politisk organisering

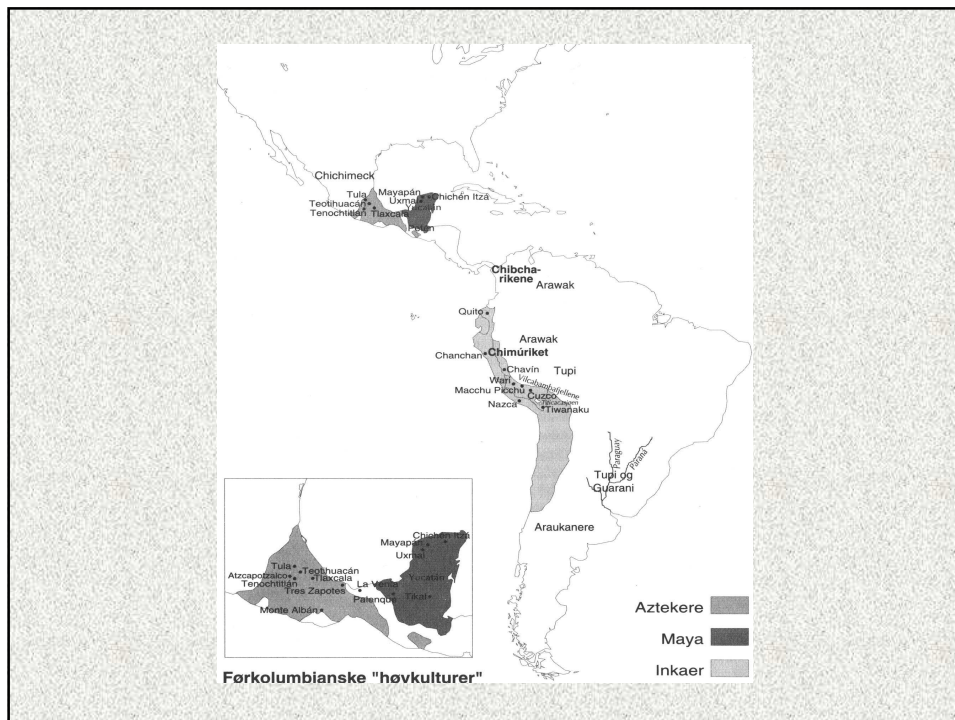
- Jordbruk basis for all økonomisk aktivitet
- Mais, kakao, bønner, yuka, tobakk, bomull, grønnsaker og frukt som papaya, zapote og avokado.
- Maiz avgjørende for kostholdet. Drikker som chicha (alkoholholdig). Dessuten laget de tortilla, elotes, tamales med mer.
- Dyktige til jordbruk.
- Nicarao hadde monopol på kakaoproduksjon.
- Ble også brukt som betalingsmiddel og som medisin.
- Med kakao kunne de kjøpe gull, slaver, klær, mat etc.
- En slave kostet ca. 100 kakaobønner.

- Jordbruk utgangspunkt for sosial organisering.
- Relativt små grender.
- Jorda var felleseie.
- Utdelt til hver familie som sto for dyrking.
- Flere familier organisert i en "galpón".
- En cacique ledet flere "galpónes".
- Dyktige handverkere.
- Ikke kveg. Ikke trekkdyr.
- Ikke hjul.
- Varer måtte bæres.
- Lite handel mellom grendene.
- Hver grend eget marked.

Menneskeofring

- En religiøs praksis der mennesker blir rituelt drept som et offer i forbindelse med en seremoni.
- Krigsfanger måtte ofres.
- De tilhørte gudene.
- Krig ikke for å fange slaver, men for å tilfredsstillte gudene.
- Vanskelig å bygge "riker".
- Annerledes på Atlanterhavskysten.

Mayakultur

- 3000 år gammel historie. Knyttet til Olmec, "oppdaget" av Frans Blom i 1925.
- Bystater Tikal, Bonampak, Palenque, Chichen Itza, Coba, Copan, Kalakmul, Uxmal m.fl.
- Lavlandet
- Konkurransen og krig
- Avansert skriftspråk
- Astronomi
- Imponerende byggverk
- Mer om aztekere (Mexico) og inka (Andes) i Fuglestad: 38 - 57.

Erobringen av Amerika – et avvik

- Erobrerne ønsket først og fremst å etablere handelsstasjoner.
- Men det forutsatte samfunn eller riker som europeerne kunne handle med.
- Columbus valgte erobring. Ville gjøre indianerne til slaver i Europa. Mangel på arbeidskraft på sukkerplantasjene.
- Dronning Isabel godtok ikke at indianerne skulle bli slaver. Hun så på dem som sine undersåtter, sine vasaller. Møtte motstand fra paven og de geistlige. Stammet indianerne fra Adam og Eva?

Columbus' fire reiser

Erobringen av Nicaragua

- Spanjolene hadde liten interesse av Atlanterhavskysten
- Gil González Dávila nådde i 1523 de store innsjøene fra Panama
- Årsaker til at spanjolene lyktes med erobringen:
 - Liten grad av samordning i motstanden.
 - Intriger og allianser.
 - Våpenteknologi og militærstrategi.
 - Krigene skapte sosialt sammenbrudd.
 - Sykdommer.
 - Mange solgt som slaver.
 - Befolkningen redusert til mindre enn 10 % på en generasjon.

Slaver i Nicaragua

ESTIMADO POTENCIAL DEL TRAFICO DE ESCLAVOS EN NICARAGUA 1527-1556

Año	Barcos ruta de Panamá	Viajes por barcos	Barcos Perú	Viajes por barco	Total viajes	#esclavos exportados
1527	2	12	0	0	24	8,400
1528	5*	12	0	0	60	21,000
1529	6**	12	0	0	72	25,200
1530	8	12	0	0	96	33,600
1531	11	12	0	0	132	40,200
1532	14	12	0	0	168	58,800
1533	17***	12	0	0	204	7,400
1534	17	12	2	2	208	72,800
1535	17****	12	3	2	210	73,500
1536	17	12	3	1	102	35,700
Total					1,276	446,600

*Según la Carta del Francisco Castañeda al Rey

- Columbus falt i unåde.
- Kongemakten overtok med det Fuglestad kaller "den kastiljanske korstogs- og erobringstradisjonen".
- Mye makt til lavadelige riddere, *los hidalgos*.
- Reconquista kunne fortsette.
- Innførte *encomienda*-systemet.
- Encomienda: Utvalgte spanjoler "delte" indianergruppene mellom seg.
- Encomenderoen skulle "beskytte" indianerne "sine" og oppdra dem til gode kristne.
- Til gjengjeld måtte indianerne utføre pliktarbeid.
- Indianerne hadde eiendomsretten, i alle fall i teorien.
- Resultatet av denne politikken ble mange steder at indianerne nærmest døde ut, som på Hispaniola.
- Var det i erobernes interesse? Bartolomé de las Casas.

Fuglestads argument (s.107 – 108)

- Kontinentet ble erobret av to arkaiske riker.
- Hidalgoene "vant" i Latin-Amerika.
- Hidalgoenes "åndelige arvtakere" tolrev seg makta utover 1600-tallet.
- Kronen begynte å selge titler og embeter.
- *Los hacendados* (store godseiere) kunne kjøpe titler.
- Kreolene overtok derfor kontroll over administrasjon og kirke.
- *De facto* selvstyre i mange områder.
- Konvoiene til Spania stoppet nesten opp i perioden ca. 1620 – ca. 1680.
- Pirater (private næringsdrivere) og kaprere plyndret på vegne av sine regjeringer).

Miskitokongene i Nicaragua

- Miskitoene så hva som skjedde på Stillehavskysten.
- De trengte allierte.
- Abraham Blauvelt var en nederlandsk var en "privat næringsdrivende" som kartla deler av Mellom-Amerika tidlig på 1600-tallet.
- Forsøkte å etablere en koloni nær dagens Bluefields.
- Piratene trengte å reparerer skipene sine, forsyninger, frukt etc. Lokale guider. Dessuten allierte i strid med spanjolene.
- Miskitoene ønsket utstyr, verktøy, teknologi, våpen etc.
- De første afrikanerne til Atlanterhavskysten i 1641. Skip på grunn ved Cayos Miskitos.
- Britene støttet opprettelsen av et kongedømme i 1740.

- Varte til 1894 da Nicaragua erobret kysten.
- Miskitoene fikk dominerende posisjon over andre etniske grupper.
- Misjonærer fra Morava-kirka hadde stor betydning fra 1800-tallet.
- Røtter til afrikansk religiøsitet hos miskitoene.
- Andre grupper: rama, ulwas, sumu/mayangna, garifuna, criol (med afrikanske røtter).

Noen viktige begreper som peker framover til de neste forelesningene: "Mestisering"

Framvekst av ny "rase", "La Raza".

Grunnlag for en slags nasjonalisme eller nasjonal identitet.

Forestilt fellesskap (Anderson).

Tydelige forestilling om indianske røtter, slik vi for eksempel ser hos Diego Rivera (1886 – 1957). Her fra nasjonalpalasset i Mexico.

Indianere i Nicaragua sett på som "små brødre" som ennå ikke har fått mulighet til å utvikle seg til nicaraguanere.

Viktige endringer siste 10 - 30 åra

Urfolk i dag

- Første organisasjon som eksplisitt arbeidet for "urfolks rettigheter" stiftet av antropologer på en kongress i 1973.
- Blikket utenfra var viktig for å se forbindelser, "konstruere" et forestilt fellesskap.
- Kvinne fra USA som hadde giftet seg med miskitoleder viktig når de første urfolkorganisasjonene ble stiftet i Nicaragua på 70-tallet.
- Chiapas, Mexico: Urfolks rettigheter kom inn i den offentlige diskursen for alvor med markeringen av 500 års jubileet for "oppdagelsen" av Amerika.
- I dag har mange land endret grunnlovene, definert seg som multikulturelle.
- Uetablert ulike former for sjølstyring